

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата філологічних наук,
доцента, завідувача кафедри східноєвропейських мов

Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України

Івасищиної Тетяни Анатоліївни

на дисертацію **Семенюк Ольги Богданівни**

«Жанрово-стильова типологія епістолярію Вінстона Черчилля»,

подану до захисту на здобуття ступеня

доктора філософії з галузі знань

03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія»

Актуальність теми дослідження. Опрацьована й висвітлена в дисертації тема наукового пошуку належить до важливих, цікавих та актуальних проблем епістолярного дискурсу. Сучасний комунікативний простір створює необхідність переосмислення листування не лише як способу комунікації, але і специфічного художнього жанру, де головним персонажем є постать автора. За інформаційним посилом завжди приховане авторське «я», унікальне світосприйняття, почуття, світоглядні концепції й життєві установки та переконання. Листи відомих політичних діячів і письменників мають велику історичну, культурну й художню цінність, а також віддзеркалюють перебіг історичних подій, відображають особливості літературних стилів доби.

Незважаючи на те, що в українському літературознавстві активізувалася увага до листування (роботи Л. Вашків, В. Галич, О. Галича, О. Гарачковської, В. Гладкого, Р. Гром'яка, І. Забіяки, Т. Заболотної, А. Ільків, М. Коцюбинської, В. Кузьменка, К. Ленець, Ж. Ляхової, Г. Мазохи, М. Назарука, В. Ніконової, М. Пангелової, І. Погребняк, О. Романенко, О. Свириденко (Тютюнник), В. Святотця, А. Ткаченка, В. Ткачівського та інших науковців), чимало проблем епістолографії до сьогодні не з'ясовано і не досліджено.

Актуальність дисертаційної роботи О. Б. Семенюк визначається нагальною потребою обґрунтувати жанрово-стильову типологію епістолярію Вінстона Черчилля, відомого британського державного й політичного діяча, оратора і публіциста, лауреата Нобелівської премії в галузі літератури,

на основі проведеного системного аналізу його приватного та офіційно-ділового листування в контексті світоглядних і стильових виявів сучасної йому конкретно-історичної доби. Потреба в написанні такої праці спричинена насамперед відсутністю комплексного дослідження з означеної проблеми, а також зростанням об'єктивного інтересу до документалістики.

У процесі дослідження приватного та офіційно-ділового листування В. Черчилля дослідниця врахувала сучасні уявлення про специфіку аналізу епістолярних текстів і водночас продовжила революційність відкриттів свого наукового керівника та напрацювання наукової школи, що свого часу запропонувала епістолярний стиль як унікальну для дослідження тематику крізь призму об'єктивного світосприйняття. Справді, лист – це унікальний жанр, бо він поліфонічний (літературний, історіографічний, біографічний тощо). З огляду на це епістолярій історичної постаті як складна поліфонічна єдність становить невід'ємну складову творчої спадщини, бо дає можливість побачити багатогранний портрет автора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано як індивідуальний проєкт у межах комплексного плану науково-дослідницької роботи кафедри романо-германських мов Національної академії Служби безпеки України. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії Служби безпеки України (протокол № 11 від 26 жовтня 2017 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Запропонований у роботі комплексний підхід спирається на потужну дослідницьку базу – дисертантка опрацювала архівні матеріали, журнальну й газетну хроніки, критичні розвідки. Варто відзначити, що переважна більшість листів В. Черчилля та листів-відповідей до нього, які належать перу Г. Веллса, Б. Шоу, Клементини Черчилль та інших адресатів, уведено в науковий обіг уперше в перекладі авторки дисертації.

Важливою новацією в роботі є власне визначення письменницького листування. Узагальнивши досвід вивчення приватного епістолярію митців, державних і громадських діячів, непересічних особистостей, дисертантка переконливо стверджує, що *«письменницьке листування / епістолярій – це особлива метажанрова структура, специфічно художнє узагальнення діалогу адресанта з адресатом на відстані, об'єднаного як тематично, так і предметом зображення і способом його втілення у відповідності з естетичними запитами та епістолярною специфікою конкретно-історичної доби»* (с. 43). Аналогічно подає авторка власну робочу дефініцію *листа / епістоли* (с. 44) з урахуванням метажанрових характеристик кореспонденції непересічних особистостей.

Зазначене дає підстави визначити, що дослідниця вдало вибрала тему дослідження, правильно визначила мету, окреслила завдання наукової праці, а оригінальність та новизна не викликають сумнівів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

У *першому розділі* дисертації «Теоретико-методологічні засади вивчення письменницького епістолярію» визначено теоретико-методологічні засади дослідження, систематизовано наявні в зарубіжному та українському літературознавстві погляди на природу епістолярної творчості, виокремлено низку теоретичних проблем, що потребують наукового вирішення в контексті сучасної вітчизняної епістолографії. Також окреслено методологічний інструментарій. Так, дисертантка вдало й послідовно використала комплекс методів дослідження: *історико-генетичний* (для дослідження генетичних аспектів письменницького епістолярію, генези листа в історії світової літератури, інтерпретації листа як поліфонічного явища); *описовий* (у вивченні історіографії проблеми, описі загальних і специфічних ознак та функцій листа); *типологічний* (для систематизації основних класифікаційних підходів до типології листа); *метод добору, систематизації та класифікації матеріалу* (у відборі та класифікації листів як ілюстративного, друкованого та

електронного матеріалу для впорядкування жанрових модифікацій листів письменника, для теоретичних і наукових узагальнень); *герменевтичний* (під час перекладу, інтерпретації та коментування епістолярних діалогів В. Черчилля із різними адресатами); *порівняльно-типологічний* (для типологічного зіставлення різних жанрових модифікацій листа, образу автора, проблемно-тематичних центрів); *рецептивно-інтерпретаційний* (у процесі дослідження художніх особливостей листа, інтерпретації епістолярію крізь призму творчого мислення письменника з урахуванням фактора адресата (адресатно-рецептивний зв'язок між комунікантами); *естетичний підхід*, що передбачає з'ясування художньо-естетичної цінності листа: важливості як джерела творчого натхнення, що сприяє розвитку естетичних смаків реципієнта; *close reading* (під час аналізу текстового корпусу *інтимного та родинного епістолярію* з метою виокремлення мікрообразів (символів), об'єднаних поняттям «темрява» (депресія), що є віддзеркаленням рефлексій адресанта; *deep dive* («метод: вичерпне вивчення») під час літературного аналізу епістолярного тексту з метою виокремлення стильових ознак (домінант) листів В. Черчилля, притаманних різним жанровим утворенням (модифікаціям або зрощенням) та інших. Загалом такий продуманий і вдало підібраний набір методів повністю розкриває логіку виконаної дисертації в теоретичному та практичному аспектах.

У другому розділі «Жанрові модифікації епістолярію Вінстона Черчилля» дисертантка проаналізувала текстовий корпус, зокрема приватного й ділового листування Вінстона Черчилля із родиною, друзями, соратниками, відомими постатями й на підставі ґрунтовного аналізу запропонувала типологію жанрових модифікацій епістолярію британського державного й політичного діяча. Комплексний підхід дав змогу дослідниці запропонувати типологічну парадигму жанрових модифікацій листів В. Черчилля: *пасажі епістолярних оповідей; лист-замальовка (етюд), листи-воєнні хроніки, лист-роздум, рефлексія, романтично-персоніфіковані, вісник Чартвелла, автобіографічні вкраплення, лист-пророкування, лист-візія майбутнього*, які протиставляються

таким жанровим утворенням із яскраво вираженою відвертою авторською позицією, самоаналізом, критичними коментарями, сатиричним пафосом і тонким підтекстом: *критичні нариси, лист-дискусія, полеміка, лист-концепція, лист-авторитетна заява, лист-радіозвернення, радіовиступи, лист-рецензія, критичне есе, лист-повідомлення про актуальну подію, таємний (одвертий) лист* тощо.

Третій розділ «Стильова парадигма епістолярію Вінстона Черчилля» присвячено дослідженню стильових особливостей епістолярних діалогів Вінстона Черчилля. У листуванні з лідерами держав (Ф. Рузвельтом, Й. Сталіним) розкривається індивідуальний стиль та особистісний підхід політичного діяча до вирішення ключових історичних питань. Дослідниця визначила, що Вінстон Черчилль вдало використовує архаїзми, влучні вислови-запозичення із розмовної мови, гумор та прислів'я, вміло вплітаючи їх у полотно *ділової записки* чи «*таємного*» *одвертого листа*. Тексти листів кореспондентів доповнені вдалим маневруванням метафоричних висловів, ідіом, прислів'їв, афоризмів, тісно пов'язаних із військовою чи морською тематикою. Комунікативний ігровий прийом – епістолярний код, словесна гра із прихованим контекстом, підкріплена жартами (анекдотами) – складова таємного листування між лідерами двох держав і водночас своєрідний інструмент для зняття напруги між двома комунікантами у важкі часи воєнних баталій. Художній ефект епістолярного тексту також досягається посередництвом використання образної метафори, оксиморонних конструкцій, антитези, що знайшло відображення в інтимному, родинному та суспільно-політичному дискурсі письма і його ідейно-тематичній спрямованості та інтенційності автора.

Завершують дисертаційну студію чіткі та логічні *висновки*, в яких ґрунтовно викладено основні результати наукового дослідження й окреслено ті теоретичні та історико-літературні проблеми, які можуть стати предметом подальших наукових пошуків.

Представлені в роботі результати дослідження отримали належну й достатню апробацію на шести міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні теоретичні положення і практичні здобутки, що їх послідовно висвітлено в трьох розділах дисертації, опубліковано у 7 фахових наукових виданнях України.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. До основних здобутків та досягнень, що засвідчують новизну пропонованого дослідження, авторський підхід й особистий внесок дисертантки зараховуємо такі. Дисертантка вперше у вітчизняному літературознавстві здійснила цілісний жанрово-стильовий аналіз епістолярного доробку В. Черчилля; розкрила систему жанрових модифікацій та стильової парадигми листів В. Черчилля кінця XIX – середини XX століть як однієї з ознак метажанрової природи епістоли (листа); обґрунтувала жанрово-стильову парадигму епістолярію британського прем'єр-міністра. Дослідниця ввела в науковий обіг значний масив кореспонденцій, які ще не були об'єктом уваги дослідників, а також проаналізувала епістолярні тексти, що зберігаються в архівах Великої Британії і не відкриті для загалу.

Практичне значення одержаних результатів. Дисертація має перспективи практичної реалізації, що їх послідовно окреслила дослідниця. Вважаємо, що можливими напрямками є використання напрацювань під час викладання нормативних і спеціальних курсів зарубіжної літератури, теорії літератури, спецкурсів і спецсеминарів у закладах вищої освіти України, а також для проведення дисертаційних розвідок.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Зміст опублікованих праць, як і текст дисертації засвідчують, О. Б. Семенюк послідовно реалізує принципи академічної доброчесності. В усіх необхідних випадках дисертантка коректно покликається на використані наукові джерела. Рецензована робота не містить текстових запозичень з інших праць.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Рецензована робота О. Б. Семенюк заслуговує на високу оцінку, проте як

справжнє творче й оригінальне дослідження продукує дискусійні вектори. Звернемо увагу на певні положення, що викликали деякі критичні міркування і мають дискусійний характер.

1. «Список використаних джерел» у дисертації О.Б. Семенюк досить потужний. Водночас необхідно зазначити, що до операційного поля аналізу потрапила курсова робота з проблем наукової студії, що не характерно для дисертаційних досліджень:

11. Вінницький Ю. А. Дипломатичні документи : курс. робота, кафедра документознавства, українознавства Тернопіль. нац. економ. ун-т, Тернопіль, 2017. 30 с.

2. Наявні технічні та граматичні огріхи, зокрема на с. 182 вжито «Образ чорної собаки», замість «Образ чорного собаки» тощо.

3. Як зазначає дослідниця (на с. 89) «Проте приватно-діловим кореспонденціям Вінстона Черчилля та Франкліна Делано Рузвельта притаманні й напівофіційні ввічливі форми звертання з особистісним внутрішнім підтекстом, інколи у жартівливому тоні (*«таємний» одвертий лист*)». Зауважимо, що визначаючи характер листа, варто було назвати такий тип особистого листування, як «одвертий», а не «таємний». Аналогічне поняття маємо в «Одвертому листі В. Винниченка до М. Горького», 1928 р., або, як варіант, дати власну дефініцію.

Висловлені зауваження та спостереження є запрошенням до наукової дискусії і жодним чином не применшують наукової цінності, аргументованості та плідності здобутих Ольгою Богданівною Семенюк положень і висновків.

Загальний висновок. Аналіз дисертації та публікацій дослідниці дає підстави для висновку, що наукова робота Ольги Богданівни Семенюк «Жанрово-стильова типологія епістолярію Вінстона Черчилля», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія» є актуальною, завершеною, ґрунтовною та виразно відображає новаторську й авторську позицію дослідниці, засвідчує аргументованість і достовірність отриманих результатів. Дисертація відповідає

вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її авторка – Ольга Богданівна Семенюк – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний рецензент:

Кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри східноєвропейських мов
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України

Тетяна ІВАСИШИНА